

Obitelj je važna za uspjeh

Najznačajniji utjecaj na obrazovanje, a time i na društveni položaj pojedinca, ima obiteljsko porijeklo, pokazalo je znanstveno istraživanje o socijalnoj mobilnosti u Hrvatskoj

Piše dr. sc. Dunja Potočnik

Posljednjih smo godinu dana u svijetu, ali i u Hrvatskoj, svjedoci društvenih prosvjeda koji zahtijevaju drukčiji poredak, zasnovan na pravednom društvu i jednakosti šansi. Pritom se tek ponegdje, i to vrlo sramežljivo, pojavljuju napisi koji analiziraju što znači "jednakost" i u kakvom je ona odnosu s društvenom strukturom i meritokratskim načelima nagrađivanja prema zaslugama i kvalifikacijama. Također, statistički podaci o tome s kojim i kakvim resursima društva raspolazu skoro se uopće ne pojavljuju u analizama. Riječ je o tome da spomenuti društveni pokreti po svojoj prirodi ne ulaze u ozbiljnije analize društvene strukture i mogućih perspektiva, no to ne znači da stručna javnost nije pozvana progovoriti o širem kontekstu ovih pokreta i perspektivama za razvoj.

Kako se danas napreduje i stječe status u društvu, je li nam bolje nego našim roditeljima - samo su neka od pitanja socijalne mobilnosti, relevantne teme koju su društveni znanstvenici u novijem hrvatskom razdoblju najčešće zaobilazili. Tema društvene stratifikacije i međugeneracijske mobilnosti (mjera u kojoj se položaj ispitanika u obrazovanju i zanimanju razlikuje u odnosu na ono njihovih roditelja) zapostavljena je u Hrvatskoj već gotovo dva desetljeća, a navedeni nedostatak tim je veći jer je zemlja u tom razdoblju prošla kroz vrlo duboke društveno-političke i ekonomske promjene.

Na pragu ulaska u Europsku uniju pred pojedincima i društvom su mnogi izazovi. Globalizacija podrazumijeva i delokalizaciju radnih mjesta i fleksibilizaciju radnog procesa, a tržište rada se već razvilo toliko da je sve manje važno socijalno porijeklo, a kompeticije pojedinca postaju sve značajnije. Tehnologija čini društvo otvorenijim, pa sposobnost bivanja pokretnim stoga znači i za pojedinca i za društvo bolje prilagođavanje nastalim okolnostima. To u gornjem kontekstu znači planiranje obrazovnih potreba te anticipiranje međusobnih utjecaja obrazovnog sustava i tržišta rada.

Pokretljivost

Društvenu pokretljivost izražava količina kretanja pojedinaca ili grupa iz jednog društvenog sloja u drugi i time pokazuje kako se stječe status u društvu. Unutar-generacijska mobilnost odnosi se na promjene u karijeri pojedinca tijekom njegovog radno aktivnog vijeka (primjer automehaničara koji se fakultetski obrazuje te svojim obrazovanjem napreduje na društvenoj ljestvici), dok međugeneracijska pokazuje koliko se pozicija koju pojedinac dosegne razlikuje od one njegovih roditelja.

S obzirom na mogućnosti pokretljivosti društva dijelimo na zatvorena i otvorena. Zatvorena su ona koja pružaju vrlo malu ili nikakvu mogućnost društvene pokretljivosti, a u otvorenima vladaju meritokratska načela. Drugim riječima, u otvorenim društvima pojedinci stječu društveni status na osnovu vlastitih zasluga, a ne na

Preko 40 posto hrvatskih studenata ima više ili visokoobrazovane roditelje, dok je onih čiji su roditelji s (ne)završenom osnovnom školom svega 4 posto

temelju pripisanih karakteristika (ishodišno porijeklo, spol, rasa, politička pripadnost...).

Pojedinac se može tijekom svoga života kretati unutar istoga ranga, primjerice kad mijenja radno mjesto koje ima jednaki status kao i prethodno (horizontalna društvena mobilnost) ili kada se preseli u novi grad (prostorna mobilnost). No, sociološki je mnogo zanimljivija tzv. vertikalna društvena mobilnost - uzlazno ili silazno kretanje osoba između socijalnih rangova.

Koliko je Hrvatska otvoreno društvo te pruža li jednake šanse svima za uspjeh? Pouzdan odgovor na to pitanje mogu pružiti samo empirijska istraživanja o društvenoj mobilnosti kojih je, nažalost, kako smo rekli na početku, vrlo malo.

Ona koje je provodio Institut za društvena istraživanja iz Zagreba (IDIZ) u nekoliko valova (1984., 1989., 1996., 2004. i posljednje 2010.) pokazuju da je Hrvatska bila i ostala umjereno otvoreno društvo jer obiteljsko porijeklo ima značajan utjecaj na obrazovno postignuće pojedinca, a time i na njegov društveni položaj.

Naime, rezultati su pokazali da su ispitanici porijeklom iz Zagreba ili makroregionalnih središta s roditeljima koji su obavljali poslove rukovoditelja, stručnjaka ili službenika, bili u znatno povoljnijem položaju od ispitanika rođenih na selu ili u manjim sredinama, a čiji su roditelji poljoprivrednici ili radnici.

Tehnološki razvoj jamči bolju selekciju

Britanski sociolog Frank Parkin 1971. izložio je svoju "političku tezu" po kojoj su javne politike i širi društveni uvjeti ključni za oblikovanje sustava stratifikacije. U socijalističkoj je Hrvatskoj školska sprema (VSS) bila uvjet za direktore, kao i članstvo u partiji. U tranzicijskoj Hrvatskoj zbog metodoloških razloga slični zaključci o elementima političke teze nisu mogući, no možemo se referirati na pojedine izvještaje o klijentelizmu, nepotizmu i korupciji te usponu "politički podobnih" na privilegirane

položaje. Potvrda te teze u tranzicijskom razdoblju zahtijeva nova istraživanja u kojima će u analizu obrazaca socijalne mobilnosti biti uključena i obilježja stranačke pripadnosti.

Učinak obiteljskog porijekla na obrazovno postignuće i zanimanje manje je što je ekonomija tehnološki naprednija, jer selekcija u obrazovanju i na tržištu rada više ne smije biti neučinkovita. To znači da u okviru obrazovnog sustava moraju uspjeti najsposobniji, a na tržištu rada moraju biti izabrani najproduktivniji zaposlenici, te obrazovanje postaje najznačajniji indikator putem kojega poslodavci ocjenjuju produktivnost.

Svjetska istraživanja potvrđuju da se zemlje slabijeg ekonomskog položaja i lošije obrazovne strukture stanovništva moraju više od ostalih potruditi u poboljšanju prohodnosti sustava obrazovanja i pridavanja važnosti određenim strukama na tržištu rada (konkretno u Hrvatskoj - prirodnim i tehničkim znanostima). U Hrvatskoj je prijelazom od socijalizma na demokratski i kapitalistički sustav, praćen Domovinskim ratom, došlo do dubokog restrukturiranja privrede i promjena u tipu zanimanja. No, promjene još uvijek nisu toliko snažne da bi urodile zaokretom u obrazovnoj i profesionalnoj slici Hrvatske na način koji bi je smjestio u red razvijenih i otvorenih društava.

U Hrvatskoj se sa sveobuhvatnim reformama obrazovanja krenulo sredinom 2000-ih, ali bez prethodne analize troškova i koristi te simulacije modela i pretpostavki za uspješno ostvarenje reformi. Stoga se, sveukupno gledajući, u sadašnjoj situaciji ne nazire točka u kojoj će doći do kvalitativne promjene u utjecaju obrazovnog sustava na pospješivanje međugeneracijske mobilnosti.

Novije generacije su obrazovanije...

Bitna komponenta proučavanja društvene strukture jest i njeno povezivanje sa sociodemografskim značajkama pojedinaca, pa se uz već spomenuto obrazovanje i

ZA PRAVEDNIJE DRUŠTVO

- povećati dostupnost i kvalitetu obrazovanja svim pojedincima i povezati ih s potrebama tržišta rada
- povećati privlačnosti prirodnih i tehničkih znanosti mlađim generacijama kroz popularizaciju i promociju znanosti

zanimanje roditelja koriste i spol, dob te mjesto rođenja i stanovanja. Spomenuta istraživanja IDIZ-a pokazala su da su majke ispitanika u prosjeku nešto niže obrazovane od očeva, što je potvrđeno i najnovijim istraživanjem Nacionalnog indeksa sreće o socijalnoj mobilnosti.

Glavni nalaz istraživanja Nacionalnog indeksa sreće proveden tijekom rujna i listopada pokazuje da su novije generacije obrazovnije od prethodnih (detaljnije o istraživanju Nacionalnog indeksa sreće o socijalnoj mobilnosti na www.banka.hr). I to je dobra vijest. Loša je ta da je to još uvijek nedovoljno kako bismo bili kompetitivni u europskom okruženju. Gledajući na razini cijele Hrvatske tek oko 18 posto hrvatskih stanovnika ima visoko obrazovanje, dok je u rujnu registrirana stopa nezaposlenosti iznosila 16,8 posto. U EU je trenutačno 30 posto visokoobrazovanih u radno aktivnom stanovništvu. *Agenda 2020*, kao jedan od glavnih strateških dokumenata za rast i razvoj europskih zemalja, navodi cilj od 40 posto visokoobrazovanih stanovnika u radno aktivnoj dobi do godine 2020.

... Ali nezaposlene

No, uz povećanje broja visokoobrazovanih važna je i njihova struktura, a Hrvatska je na začelju po broju visokoobrazovanih u području prirodnih znanosti i tehnologije u Europi - kadra tog profila imamo za čak 20 posto manje od vodećih Islanda, Danske, Nizozemske, Švedske i Austrije. U svjetlu već spomenute brojke

od samo 18 posto akademski obrazovanih hrvatskih stanovnika, toga da se u posljednjih 20 godina najveći rast broja upisanih studenata dogodio u području humanističkih i društvenih znanosti, te nalaza Instituta za društvena istraživanja o preko 40 posto hrvatskih studenata koji imaju više ili visokoobrazovane roditelje, dok je studenata koji imaju roditelje s (ne)završenom osnovnom školom do 4 posto, možemo reći da u Hrvatskoj ne očekujemo tako skoro perspektive za drukčije pokazatelje. Za očekivati je da će se takav trend nastaviti jer je obrazovni sustav nepovezan s tržištem rada, što potvrđuje i najnovije znanstveno istraživanje Hrvatske udruge poslodavaca i časopisa *Banka* "Dijagnostika rasta" (vidi tekst *I kad raste, Hrvatska ne zapošljava* na str. 32).

Stoga je zaključak sljedeći: želimo li imati otvorenije društvo i jednakije šanse, bez obzira na socijalno porijeklo i rezidencijalnu pripadnost, potrebne su dublje strukturne promjene. Ove se promjene ne odnose samo na povećanje dostupnosti kvalitetnog obrazovanja svim skupinama u društvu. Riječ je i o donošenju te provođenju strategija za povećanje privlačnosti prirodnih i tehničkih znanosti mlađim generacijama (popularizacija i promocija znanosti), kao i o zaokretu u gospodarstvu koje će iskazati vrednovanje visokoobrazovanih u prirodnim i tehničkim znanostima.

Okrugli stol časopisa Banka Nacionalni indeks sreće:

Postoji li u Hrvatskoj jednakost šansi za bolji život?

srijeda, 9. studenoga 2011. u 11 sati, Muzej Mimara, Rooseveltov trg 2, Zagreb

- kako se napreduje i stječe status u društvu
- je li nam bolje nego našim roditeljima
- kako će nam biti u EU

Prezentaciju rezultata istraživanja Nacionalnog indeksa sreće o društvenoj mobilnosti komentiraju sociolozi, ekonomisti, politolozi i filozofi

Info i prijave na tel. 01/4882 600 ili e-mail bankamagazine@bankamagazine.hr

**nacionalni
indeks sreće**
Henda | Banka
Powered by Allianz